

ZAAL Z

JG2 / NR5 / JUN – AUG 2013
driemaandelijks tijdschrift

KONINKLIJK MUSEUM
VOOR SCHONE KUNSTEN
ANTWERPEN

4 **VRIJSPRAAK**
Rick de Leeuw
Alles, behalve nuttig

6 **GESPREK**
De Vrienden. Voorzitter
Jan van den Nieuwenhuijzen

12 **TENTOONSTELLING**
De provincie Antwerpen en
haar kunstcollectie

17 **ACHTER DE STEIGERS**
Dikkie Scipio
Bloot

LIJST LEDEN BEDRIJVENCLUB EN KUNSTMINNAARS KMSKA

ERELEDEN BEDRIJVENCLUB:

Ackermans & van Haaren nv
Antalis nv
Antilope nv
BASF Antwerpen nv
Bosal International Management nv
Bulvano nv
Colliers EPMC nv
Concentra Mediagroep nv
Dredging International nv
DSV Belgium nv
Immobiëliën Hugo Ceusters nv
KBC
Leasinvest Real Estate
Linklaters LLP
SD Worx vzw
Thomas More Antwerpen vzw

GEWONE LEDEN BEDRIJVENCLUB:

Aannemingen Van Wellen nv
Antenno Marketing&Communicatie
Antwerp Management School
Capital@Work
Duvel Moortgat nv
Egemin International nv
ExxonMobil
Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen
Koffie F. Rombouts nv
Kunstveilingen Bernaerts nv
Leo Stevens & Cie
Naca nv
Nationale Bank Van België, Antwerpen
Tritsmans Advocatenkantoor
Vivium nv
Willemen General Contractor nv

KUNSTMINNAARS:

De heer en mevrouw Frank en Kristin
Ardoullie-Dekkers, Wilrijk
De heer en mevrouw Karel en Cornelia Bos
(1928)-Grootes, Brasschaat
De heer en mevrouw Bruno en Cecile
Claesen-Vansteenbrugge, Mortsel
Mevrouw Nicole Cousin, Antwerpen
De heer en mevrouw Antoine Friling,
Brasschaat
De heer Sylvain Goetz, Schilde
De heer en mevrouw Marcel en Gloria
Govaerts-Ibeiro, Antwerpen
De heer en mevrouw Marc en Marie-Anne
Lauwers-van Dooren, Antwerpen
De heer Thomas Leysen, Antwerpen
De heer en mevrouw Alfons Van Hool, Lier
De heer en mevrouw André en Maria Van
Leuven-Candries, Mechelen
De heer en mevrouw Jean en Sylvette
Vroman-Ladry, Antwerpen

Het museumcafé anno 1965

Begin 1965 liep in het museum de populaire tentoonstelling *De schilder en zijn wereld*. Blijkbaar had een tijdelijke cafetaria bijgedragen aan het succes, want tijdens een nabeschouwing door de directie wenste men 'deze bijval te bestendigen'. De architect Jul De Roover (1913-2010) – de zwager en medewerker van Renaat Braem – die vooral bekendstaat als de ontwerper van de Silvertoptorens op het Kiel, leverde in april 1965 de plannen voor een permanent museumcafé. Hij voerde nadien nog verschillende werkzaamheden uit in het museum.

De foto is genomen in 1965. Op de achtergrond hangt het grote doek van Robert Mols, *Gezicht op Antwerpen* (nu in het MAS). In 1964 was het schilderij in zo'n slechte staat dat men aarzelde: was het niet beter 'het verloren te laten gaan'? Gelukkig werd het werk gerestaureerd voor 195.000 frank, een kleine 5000 euro. In plaats van het te verhuizen naar de Kamer van Koophandel, wat ook overwogen werd, verwerkte De Roover het als een diorama in de nieuwe inrichting. Deze cafetaria onderging nadien vele aanpassingen en bleef tot de jaren 1990 in gebruik. Toen verdween Mols lange tijd achter een valse muur en werd een nieuw café vooraan bij de museumingang ingericht.

In deze rubriek geven we het vrije woord
aan mensen met een pittige pen en een ferm
gedacht. Wat ze
schrijven, houdt
verband met
kunst.

5

VRIJSPRAAK

ALLES, Door Rick de Leeuw BEHALVE NUTTIG

Rick de Leeuw is zanger, schrijver, dichter, acteur en radiopresentator. Hij reed eerder dit jaar de volledige Ronde van Vlaanderen én is een fervent museumbezoeker.

De verbouwing van een museum kan ingrijpend zijn. Antwerpen, u bent gewaarschuwd. In Amsterdam is onlangs het statige Rijksmuseum onder veel gejuich heropend. Na een renovatie die vijf jaar langer en iets duurder uitviel dan was gepland. Enkele maanden eerder had het Stedelijk Museum zijn deuren weer geopend, na een verbouwing die slechts vier jaar vertraging had opgelopen. Directeur Ann Goldstein kon het bijna niet geloven. 'Ik moet mezelf knijpen om te realiseren dat we er eindelijk zijn,' verklaarde ze enthousiast tegenover de krant. 'Dit is de staat waarin een museum moet verkeren: het moet open zijn.' Een visionaire gedachte, waar onze stad blij mee is.

Vol goede moed trok ik er op een zondagmiddag heen, mijn verwachtingen jubelden van blijde opwinding. Bij de kassa's was het druk, dat is altijd een goed teken. Lange rijen mensen stonden gedwee te wachten. De inrichting van de inkomhal veroorzaakte enorme opstoppingen en dat schiep meteen al een vertrouwelijke sfeer. Toen ik eindelijk door het tourniquet was, had ik de meeste bezoekers al meerdere malen ontmoet.

Het eerste schilderij dat ik zag hangen, was het nieuwe staatsieportret van koningin Beatrix. De subtiële balans tussen liefdeloos en spuuglelijk die dit werk karakteriseert, bezorgt het een volstrekt unieke plek binnen de collectie. Het Wetboek van Strafrecht zegt over majesteitschennis dat opzettelijke belediging van de koningin kan worden bestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren of een geldboete van vierde categorie. Waarschijnlijk wilde ze kort voor haar abdicatie geen diplomatieke rel en daarom heeft Beatrix haar incasseringsvermogen nog één keer tot het uiterste aangesproken, een niet geringe prestatie.

Daarna wandelde ik linksaf de vaste tentoonstelling binnen. Een vraag: zouden we misschien kunnen stoppen met het volstouwen van onze geliefkoosde musea met allerhande 'design'? Een broodrooster, hoe fraai afgewerkt ook, is een broodrooster. In de HEMA kan ik er uren naar kijken, maar hoe je zo'n ding in het museum ook uitstalt, het blijft een broodrooster. Nuttig, voor in de keuken. En kunst hoeft nu juist níet nuttig te zijn.

Mooi, lelijk, spuuglelijk, vooruit, zelfs liefdeloos, kunst mag alles zijn, maar nuttig? Liever niet. Liever nooit.

Interview door Patrick De Rynck
en Marie-Gabrielle Verbergt
Foto's Stephan Vanfleteren en Jesse Willems

7

GESPREK

'Als ik tijdens een dansvoorstelling uit de chaos orde zie ontstaan, moet ik soms denken aan bedrijfsprocessen. Daar organiseer je iets gelijkaardigs.' Jan van den Nieuwenhuijzen is sinds 2010 voorzitter van de Vrienden van het KMSKA. Hij is een man van verbanden: topzakenman, sociaal

geëngageerd, cultureel betrokken. Ook in de kunsten én in de voortschrijdende tijd ziet hij verwevenheid.

'POKERFACES? VERSCHRIKKELIJK'

VRIENDENVOORZITTER JAN VAN DEN NIEUWENHUIJZEN

'Ik kijk van nature naar de toekomst, maar in een bedrijf en ook in de samenleving begrijp je pas wat je nu en in de toekomst moet doen als je het verleden kent. Daarom vind ik geschiedenis zo belangrijk. Met kunst is dat hetzelfde: ook grote abstracte kunstenaars kennen de traditie. Velen van hen waren onwaarschijnlijk goede figuratieve kunstenaars. En een goede kunstenaar moet zijn kunst door en door kennen om vandaag z'n eigen ding te kunnen doen. Ook hedendaagse kunst begrijp je dus pas goed als je het verleden begrijpt. Iets anders: om kunst en erfgoed interessant te houden, moet je tot iets nieuws komen als je het presenteert. Elke generatie heeft haar eigen vormen om dingen voor te stellen.'

Op uw zestigste bent u zopas als afgevaardigd bestuurder gestopt bij de HR-dienstverlener SD Worx, na de onderneming letterlijk groot te hebben gemaakt. Zit dat in dezelfde lijn?

'Ik heb in augustus 2011 besloten dat ik eind 2012 wilde stoppen om iets anders te doen. Daar moet je op tijd mee beginnen om nog toegevoegde waarde te bieden en niet in de weg te lopen. Ik wilde iets doen in de socioculturele wereld en ik wilde blijven werken, in de zin van operationeel bezig zijn. Nu ben ik actief voor i-propeller, een studiebureau dat ondernemingen coacht die diensten aanbieden op het vlak van nieuwe maatschappelijke noden: duurzaamheid, diversiteit, gezondheidszorg, werkgelegenheid, armoede...'

Opnieuw die verwevenheid.
Tegelijk bent u voorzitter van de
erfgoedorganisatie Herita én van de
Vrienden. Hoe bent u zelf tot de kunst
gekomen?

'Ik weet het eigenlijk niet. Ik kom niet uit een familie waar men veel met kunst bezig was. Het is door de jaren gegroeid. Toen ik bij SD Worx begon, kwam ik in een bedrijf waar veel aan kunst was gedaan door mijn voorgangers. Weinig mensen weten het, maar SD Worx heeft een grote iconencollectie. Wij – ik spreek nog altijd over "wij", het is nog te dichtbij – hadden ook geïnvesteerd in Vlaamse kunst van 1850 tot 1950. Als CEO heb ik het kunstbeleid in die zin voortgezet dat ik sinds de jaren 1990 bij de uitbreiding van SD Worx consequent kunst heb geïntegreerd in onze nieuwe gebouwen. En dat zijn er wel wat... Het was onze architect Paul Van de Poel van het bureau Stramien die me daarop wees. De eerste kunstenaars met wie we hebben samengewerkt waren Rombouts en Droste. In het gebouw aan de Brouwersvliet brachten ze van boven tot beneden hun befaamde zelfontworpen alfabet aan.'

Evident om Vriendenvoorzitter
te zijn lijkt het niet, met een
museum dat tot en met 2017
dicht is.

'Ik zeg soms al lachend: ik ben de voorzitter van een gesloten clubhuis. Ik ben dat trouwens geworden toen het museum zou dichtgaan tot 2015... Tja, hoe doe je dat? We zitten op schema met onze doelstellingen. Een zeker verlies van individuele privéleden hadden we ingecalculeerd: het is moeilijk nieuwe vrienden te maken zonder een eigen "huis"... We hebben om de brug te maken vooral gefocust op het bedrijfsleven, en daar hebben we veel leden bijgewonnen: nooit eerder waren zoveel bedrijven lid, de meeste uit het Antwerpse. Onze prijzen zijn zeer redelijk, je voelt dat bedrijven mee de brug willen leggen en we organiseren activiteiten met een toegevoegde waarde voor hen. Onze leden komen om te netwerken met andere bedrijfsleiders die van kunst houden, maar ook omdat ze voeling hebben met het museum. We organiseren activiteiten met sprekers als Jan Hoet en Jan Raes, de directeur van het Amsterdamse Concertgebouw. Vorig jaar had Paul Huvenne het samen met Rick de Leeuw over "Nederland en de modernen".'

Vrienden kunnen uiteenlopende
doelen hebben: fondsen werven,
imagovorming, vrijwilligers
rekruteren, ambassadeurschap...
Wat is voor u essentieel?

'Met de Vrienden hebben we een vrijwilligerswerking en leggen we het accent op het toegankelijk maken van het museum en van kunst in het algemeen voor onze leden. Daarom organiseren we uitstappen, zoals onlangs naar Louvre-Lens. We mikken minder op nieuwe verwerpingen, wat momenteel sowieso doorgaans buiten bereik ligt. Maar we hebben wel meegewerkt aan de Memlingrestauratie (*Christus omringd door zingende en musicerende engelen*, zie ook p. 39), waar bedrijven voor zijn aangesproken. In 2015 gaan we samenzitten met de raad van bestuur, met het oog op de heropening: waar gaan we ons op richten? Hoe gaan we verjongen? De samenwerking die er nu is tussen het museum, de privé vrienden en de bedrijvenclub is echt een noodzaak. Dat zit goed.'

Je hoort soms dat we te weinig
trots zijn, te weinig een ambitieuze
Vriendencultuur hebben.

'Dat is inderdaad zo en het is een belangrijk punt. Het museum heeft Vrienden, de Filharmonie ook, het Rubenshuis... En allemaal spreken we dezelfde Antwerpse bedrijven aan. Waarom maken we niet iets als de Vrienden van de Antwerpse culturele huizen? Dan kun je een heel

ander palet aanbieden. Ik geloof zelf sterk in de verwevenheid van de kunsten en de vele parallellen tussen muziek, beeldende kunst, dans, literatuur... En waarom geen Vrienden over onze steden heen: een bedrijvenclub zoals "De Musea van Vlaanderen" bijvoorbeeld? Het lijkt voor het buitenland soms alsof we niet echt trots zijn en niet veel voor onze musea over hebben. We klagen dat onze overheid duur is, maar dit moet wel allemaal met overheidsgeld gebeuren. Dat klopt niet, die strikte scheiding, en in andere landen gaat het anders. Dat heeft met onze cultuur te maken.'

Maken ze ze nog, profielen als die van u? Kan het nog aan de top van bedrijven? *(aarzeland)* 'Ik denk het wel, al is er misschien minder ruimte en tijd. Het verloop wordt ook groter en dat draagt niet bij tot duurzaamheid. Maar in het algemeen hebben bedrijfsleiders weinig moeite om zich te engageren voor wat hen interesseert. Hoe maken we musea en kunst interessant voor hen? Je hoort wel eens zeggen dat de CEO's van alle grote sponsors in de Formule 1 zelf doodgraag Formule 1 zien... Dan kun je er beter een hebben die van musea houdt. Dat kost minder.'

(lacht) En ze zijn er echt, de geïnteresseerde mensen die iets voor musea en kunst willen doen. Het gaat mij opnieuw om de verwevenheid van het maatschappelijk gebeuren: werk, onderwijs, cultuur, sport... Dingen versterken elkaar. Daarom vind ik het voor mezelf vanzelfsprekend dat ik mij in diverse milieus engageer.'

10

Ik neem de kans te baat: wat zou u als consultant aanbevelen voor het museum?

'Ik heb echt het gevoel dat het museum goed werk levert, ook op het vlak van marketing en communicatie. De mensen in huis weten waar ze mee bezig zijn. Financieel zit je nu eenmaal binnen een overheidskader en in een ambtenarenomgeving. Dat is wat het is. Misschien zou ik aanraden om binnen de bestaande structuur iets meer flexibiliteit na te streven. Ik zie dat bij musea met een vzw-structuur. Maar evident is het natuurlijk niet.'

Tot slot: hebt u een favoriete kunstenaar?

'Da's een moeilijke. Elke periode heeft zijn grote kunstenaars, en dan zit je met dit museum in een moeilijk parket. Ensor vind ik onwaarschijnlijk goed, Delvaux zie ik echt niet graag. Het is zoals met de iconencollectie bij SD Worx: een geweldige collectie en ze moet goed bewaard blijven, maar die kunst spreekt mij persoonlijk niet aan. Als ik erover nadenk, kom ik uit op hetzelfde als bij Delvaux: je ziet geen gelaatsexpressie, wat natuurlijk eigen is aan de iconentraditie. Het zijn allemaal

pokerfaces. Verschrikkelijk. Bij Ensor is net dat aspect één groot feest, met al die gezichten en hun expressie.'

'Je hoort wel eens zeggen dat de CEO's van alle grote sponsors in de Formule 1 zelf doodgraag Formule 1 zien... Dan kun je er beter een hebben die van musea houdt. Dat kost minder.'

Coda: aan het eind van ons gesprek bloeit er iets moois tussen de Vrienden en Jongbloed! Of ze niet samen iets kunnen doen?, vraagt Jongbloed!-er Marie-Gabrielle aan Jan van den Nieuwenhuijzen: 'Heel goed idee. Moeten we absoluut eens bekijken.'

Een lijst van leden van onze bedrijvenclub en kunstminnaars vindt u op p2.

WORD OOK VRIEND

Vrienden van het KMSKA hebben heel wat voordelen: ze kunnen bv. het hele jaar door gratis naar tal van Dicht-maar-Dichtbij-tentoonstellingen, en bezoeken ook gratis de vaste collectie van MSK Gent en Groeningemuseum Brugge. Ze kunnen deelnemen aan lezingen en kunstuitstappen en hebben een eigen nieuwsbrief. Er is al een lidmaatschap vanaf € 30. Ook voor uw bedrijf zijn er verschillende formules.

Particulieren die nu Vriend worden krijgen een lidmaatschap tot eind 2014, dat is 6 maanden gratis!

Contacteer ons op 03 237 75 09 of via een mailtje naar Karine Vandenbussche: karine@vkmska.be.

Meer info op www.kmska.be

EEN INSPIRATOR MET EEN BREDE KIJK

Directeur Paul Huvenne over de Vrienden en hun voorzitter

Kende u Jan van den Nieuwenhuijzen voor hij voorzitter werd?

‘Jan was reeds betrokken bij de werking van het KMSKA: SD Worx is een trouwe sponsor van het eerste uur. Jan was ook een grote inspirator voor wat je kan doen met het cultuurleven in de huidige maatschappelijke context. Binnen de bedrijfscultuur heeft hij grensverleggende dingen gedaan. Zo heeft hij op een innovatieve manier een link gelegd tussen de hoge cultuur en de maatschappelijkheid, zoals met het project in het gebouw aan de Brouwersvliet waarover hij het heeft.’

En dat maakt hem tot een goede voorzitter?

‘Dat maakt hem tot een uitstekende voorzitter, waarbij zijn brede kijk op alles wat hij onderneemt aanstekelijk en inspirerend werkt voor anderen. Typerend voor Jan, het voorzitterschap opnemen in deze moeilijke omstandigheden. Ik ben er hem dankbaar voor.’

Waarin ligt voor u het belang van de Vrienden?

‘De kracht zit in het vriendennetwerk van mensen die in deze chaotische wereld voor onze instelling kiezen, maar uiteraard vertaalt zich dat in wat de voorzitter zegt: de vrijwilligerswerking, het toegankelijk maken van kunst en van het museum.’

Geloof u in wat hij omschrijft als ‘de Vrienden van de Antwerpse culturele huizen’?

‘Ik kan er wel in komen en snap wat hij bedoelt. Het is typisch voor Jan zijn brede kijk op zaken. Nu, toen ik werkte voor de stad (Paul Huvenne was conservator van het Rubenshuis, red.), werd er geijverd voor een vriendenvereniging voor de stedelijke musea van Antwerpen. Maar dat werkt in de praktijk niet: mensen willen zich identificeren met het Middelheimmuseum, het Rubenshuis, Museum Plantin-Moretus... Al gaat het inderdaad soms om dezelfde mensen en vis je in dezelfde vijver. Mensen voelen de noodzaak om zich in te zetten voor een bepaalde culturele instelling. In dezelfde sympathieke klas wil je toch je echte vriendje of vriendinnetje kunnen kiezen en zo kun je vriendschap delen.’

Hoe staat u tegenover een toenadering tussen Jongbloed! en de Vrienden?

‘Een uitstekend idee, ook al besef ik dat Jongbloed! ontembaar is. Daarom is het ook Jongbloed! natuurlijk.’

12

TENTOONSTELLING

DE PROVINCIE ANTWERPEN EN HAAR KUNSTCOLLECTIE

De vijfde tentoonstelling in de reeks *De Modernen* laat de kunstcollectie van de provincie Antwerpen in dialoog gaan met werken uit de museumcollectie. Dat levert onverwachte visuele confrontaties en spannende plastische verbanden op. Maar die

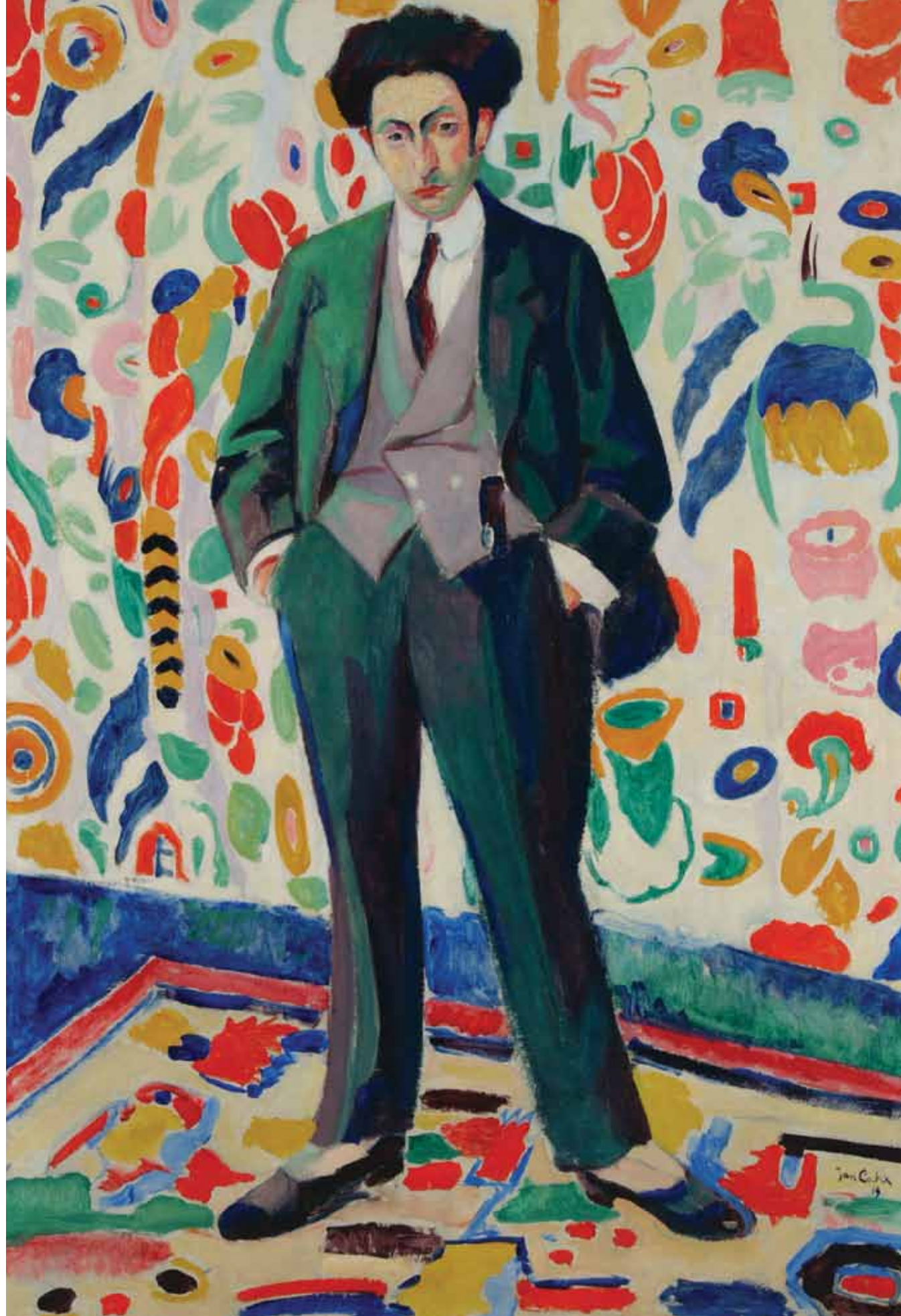
provinciecollectie, wat moeten we ons daarbij voorstellen?

Bob Daems (naar een tekst van
Jasmina Van Kersschaever)

Het begin

De ingebruikname van het nieuwe Antwerpse provinciehuis aan de Koningin Elisabethlei in 1971 betekende voor de provincie ook op een ander vlak een nieuw begin: het was de aanzet voor de systematische uitbouw van een provinciale kunstcollectie. Onder impuls van gouverneur Kinsbergen werd het plan opgevat om het opmerkelijke gebouw met kunstwerken te verfraaien. Ook voordien bezat het Antwerpse provinciebestuur al kunst, maar die werd voor welbepaalde gelegenheden besteld of aangekocht. Zo besliste de deputatie (pas) in 1923 om een portrettengalerij van de gouverneurs te realiseren, vermoedelijk naar aanleiding van de schenking in datzelfde jaar van het portret van voormalig gouverneur Edouard Osy de Zegwaart (1832-1900) door de Antwerpenaar Eugène Siberdt (1890). De portretten van de gouverneurs tot 1923 kwamen dus allemaal postuum tot stand. Nadien lieten de opeenvolgende gouverneurs een eigen portret vervaardigen. Makers zijn Jozef Janssens-de Vaerebeke, Isidoor Opsomer, Jan van Puijenbroeck, Jan Vanriet en Walter Brems.

Jan Cockx. *Portret van Roger Avermaete*,
1919, 166 x 118 cm, Collectie provincie Antwerpen.
© Sabam

De collectie biedt een representatief overzicht van de beeldende kunstactiviteit in de provincie Antwerpen sinds circa 1850.

Groei

Terug naar de jongste vier decennia. In de loop van de jaren formuleerde de commissie die het bestuur sinds 1979 adviseert bij het verwerven van kunst, de hoofdlijnen voor een aankoopbeleid. Kerngedachte is dat de verzameling een verantwoord overzicht vormt van de kunstproductie in de provincie Antwerpen. Sindsdien bouwt de provincie de collectie dan ook uit door werk aan te kopen van beloftevolle 'Antwerpse' kunstenaars. Onder 'Antwerps' wordt verstaan dat de kunstenaars een duidelijke band met de provincie hebben: door geboorte, door hun woonplaats of doordat ze een opleiding genoten aan een van de vele kunsthochscholen in de provincie. Ter aanvulling werd geregeld ook

ouder werk aangekocht om lacunes te vullen, en naast aankopen verrijkten schenkingen en legaten de verzameling. De collectie is niet volledig, maar ze biedt toch een vrij representatief overzicht van de beeldende kunstactiviteit in de provincie Antwerpen sinds circa 1850, met de nadruk op de periode na de Tweede Wereldoorlog.

Met de jaren groeide de verzameling aan en werden ook de gebouwen van andere provinciale instellingen elders in de provincie verfraaid met kunstwerken uit de collectie. Zo ontstond gaandeweg een gevarieerde verzameling waarvan de waarde de oorspronkelijke verfraaiingsintentie overstijgt. Maar de provinciale kunstcollectie is in se geen museale verzameling. Ze staat ook los van de collecties in de provinciale musea voor mode, fotografie, zilver en diamant. Wel herbergt ze enkele oudere stukken die tot de verzameling van het vroegere Museum voor Kunstambachten Sterckshof behoorden en waaruit ook de collecties van de provinciale musea zijn gegroeid.

Wie en wat?

Door het van bij aanvang uitgesproken functionele karakter ontstond een heterogene verzameling van momenteel zowat 2300 objecten. Kern zijn de ongeveer 420 schilderijen, gaande van 19de-eeuwse Antwerpse meesters als Nicaise De Keyser, Jacob Jacobs en Henri Leys tot werk van hedendaagse schilders als Walter Swennen, Koen van den Broek, Anne-Mie Van Kerckhoven of Sam Dillemans. Ook de moderne stromingen uit het interbellum – met werk van onder meer René Guiette, Jan Kiemeneij, Jan Cockx, Michel Seuphor en Franck Mortelmans – zijn goed vertegenwoordigd, net als hun 'geestelijke erfgenamen' Walter Leblanc, Camiel Van Breedam, Paul Ibou, Pol Mara, Guy Vandebranden of Cel Overberghe.

Daarnaast werd ook een uitgebreide grafiek- en tekeningenverzameling aangelegd, met onder meer prenten van Frans Masereel, Jozef Peeters en Luc Tuymans en James Ensor, tekeningen van Rik Wouters en Constant Permeke, en twee schetsboeken van Henri Leys. Ensor heeft geen enkele band met de provincie Antwerpen en valt daardoor

Fred Bervoets, **Figuur**, 1989, 69 x 98 cm, Collectie provincie Antwerpen, © Sabam

in principe buiten het opzet van de verzameling, maar zijn prenten kwamen via een schenking in de collectie terecht.

Uit praktische overwegingen bestaat de deelcollectie beeldhouwkunst voor het merendeel uit kleinere en middelgrote werken. Er zijn sculpturen van onder meer Jan Dries, Vic Gentils, Willy Kreitz, Mark Macken en Paul Van Hoeydonck, en recenter werk van Peter Rogiers en Sofie Muller. Enkele grote buitensculpturen werden begin jaren 1980 aangekocht, toen de Park- en Harmonievleugels van het provinciehuis werden voltooid – de zogenaamde voor- en achterbouw van de provincietoren. De fontein *Mei 1981* van Pol Bury en de totemsculptuur *C 861926/2* van Bert de Leeuw bepalen sindsdien mee de beeldvorming van het provinciehuis. Andere beelden staan in de provinciale parken Rivierenhof, Vrijbroekpark en Vrieselhof.

We vermelden tot slot de ceramiek- en glasverzameling, de verzameling penningen én de beperkte maar mooie collectie antieke en moderne wandtapijten. Naast vier laat-17de-eeuwse tapijten met het verhaal van Odysseus en Circe bezit de provincie voornamelijk enkele 20ste-eeuwse tapijten naar ontwerpen van Julien Van Vlasselaer, José Crunelle en Gaspard De Wit.

De Modernen. Duetten uit het museum en de provincie
Koningin Fabiolazaal Antwerpen
van 21 september 2013 tot 20 april 2014

Architecte Dikkie Scipio houdt de
lezers van ZAAL Z op de hoogte van
de voortgang van
de verbouwing.

BLOOT

17

Dikkie Scipio – Rotterdam, 27 maart 2013

ACHTER DE STEIGERS

Het bouwen is klaar, de afbraak kan beginnen.

Dat klinkt raadselachtig en een kleine toelichting is misschien op zijn plaats. Tot nu stond alles in het teken van het bouwen van het depot in het bomvrije museumhart. Dat werd gevolgd door het maken van een route om de kunstwerken die nog in het gebouw opgeslagen zijn in het depot te krijgen. Was het museum oorspronkelijk op de verdieping een rondloop door een aaneenschakeling van kamers, dan hebben zich in de loop van de tijd allerlei functies in genesteld die deze routing onderbraken. Direct boven de ingang bood een van de mooiste monumentale vleugels, de zalen U,V,W, onderdak aan het depot. Daar waren op raadselachtige wijze een aantal zeer grote kunstwerken binnengekomen die er met geen mogelijkheid meer uit konden zonder een stuk uit de wanden te zagen.

De zalen U, V en W op de eerste
verdieping van het museumgebouw,
anno 2013

En zo geschiedde. Een periode volgde waarbij de schilderijen vanuit de Rubenszaal door het luik in het depot gehesen werden. Elk schilderij, van grote waarde om wat het voorstelt als kunstwerk, was even niet meer dan een gewicht en een volume. Nooit eerder waren zo veel werken op de rug te zien. Een Rubens was niet meer dan een loodzwaar gevaarte bestaande uit met grote ijzeren staven aan elkaar gekoppelde houten panelen, met daarin een uitgesneden handje van Antwerpen. Een constructie als het gebouw. Monumentaal en solide.

Daar gaan we naar terug. De zalen zijn leeg nu, en zonder de werken aan de wanden nog groter dan eerst. In de 19de eeuw liep men een rondje door het museum als door een park. Er was geen klimaatinstallatie en zelfs geen elektriciteit. Als het te donker werd, sloot het museum. Later zijn de voorzieningen aangebracht voor het comfort van de kunst en het publiek. Nu zijn die weer verouderd. We breken ze af, net als al het andere dat door de jaren heen in het museum gegroeid is. Beetje bij beetje zien we terug wat zolang verborgen is geweest. Voor we deze schoonheid weer aankleden voor de 21ste eeuw, is ze helemaal bloot en toont ze ons haar ware pracht.

Bekijk de inhuizing in het nieuwe depot op <http://youtube/wbzIkK32HMU>
en volg de renovatiewerkzaamheden op de voet via <http://kmskablog.wordpress.com/>

Een beeld van de zalen U, V, W,
tussen 1900 en 1925

ZAALZICHTEN

Fotografe Karin Borghouts legt tot aan de heropening van het museum de renovatie vast. ZAAL Z brengt een eerste katern met beelden van een museum in metamorfose.

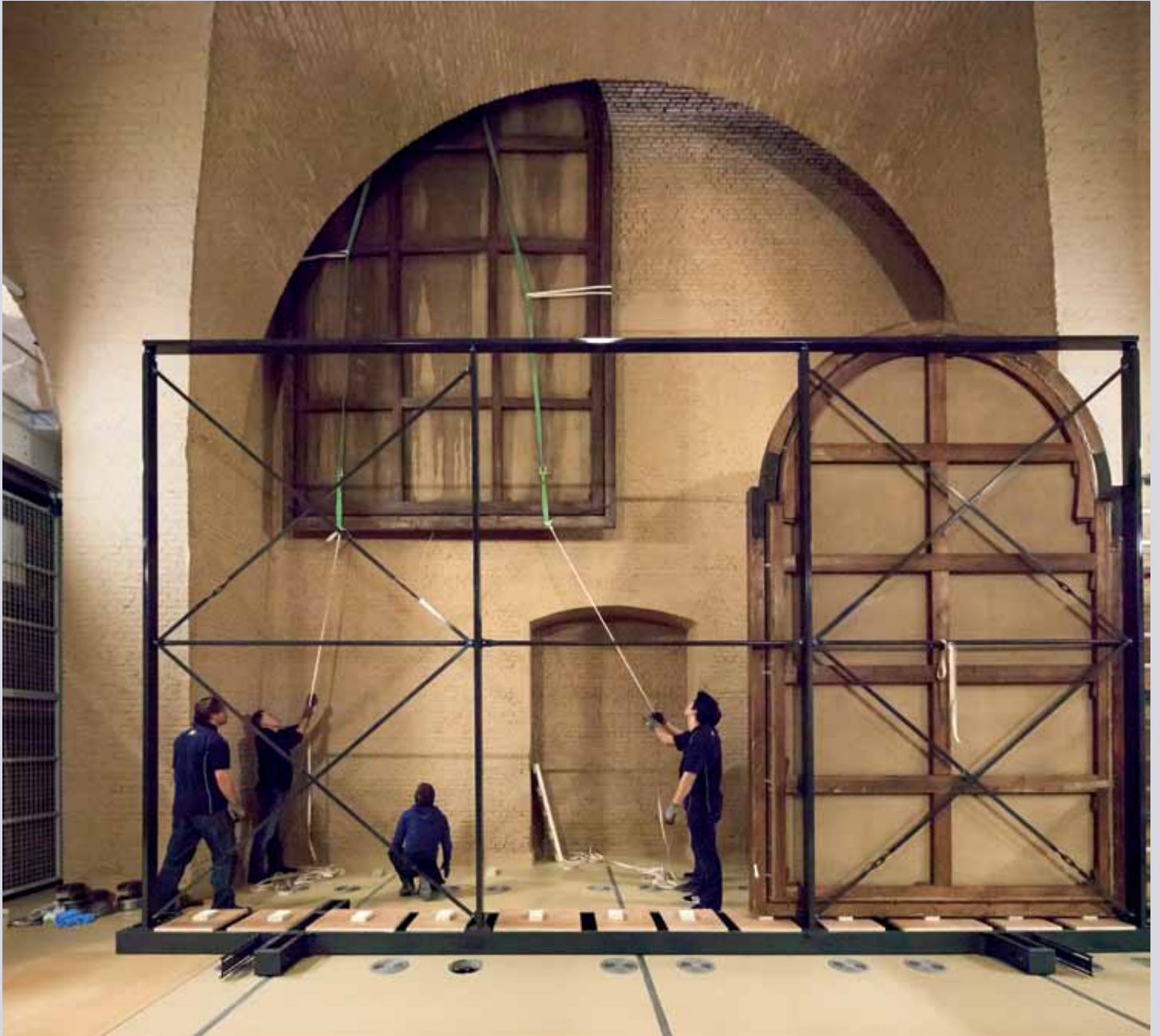

Karin Borghouts (°1959) fotografeert vooral plaatsen: architecturale ruimtes, interieurs, stadszichten, musea... Zij studeerde schilder- en beeldhouwkunst, werkte als grafisch vormgever en begon in 1999 te fotograferen. Haar werk zit op de wip tussen fotografie en beeldende kunst en is rijk aan verwijzingen naar de schilderkunst. Het onderzoekt de verhoudingen tussen fotografie, realiteit, herinnering, kunst, tijd... Haar foto's werden op diverse tentoonstellingen in België, Europa en Japan getoond en verschenen in tal van boeken en andere publicaties.
www.karinborghouts.be

HOE KLINKT DE SCHILDERKUNST?

Uit het internationale aanbod van tentoonstellingen kiezen we er een. We leggen een rechtstreekse band met de collectie van het KMSKA.

Nanny Schrijvers

Vermeer and Music: The Art of Love and Leisure: zo heet de tentoonstelling die vanaf 26 juni in de National Gallery te zien is. Ze laat zien hoe belangrijk muziek was in het dagelijkse leven in de 17de-eeuwse Nederlanden, aan de hand van schilderijen, instrumenten, liedboeken en muziekfragmenten, én met concerten... De voorliefde van veel schilders voor muziek is opmerkelijk.

Schilderijen kunnen dienen als illustratiemateriaal voor de musicoloog: welke instrumenten waren er, hoe zagen ze eruit, wie bespeelde ze? Maar het thema gaat veel verder dan het loutere afbeelden van muziek. Schilders kunnen aan een tafereel een extra betekenis geven door muziekinstrumenten voor te stellen of figuren te laten musiceren. Ze verwerken in hun muzikale taferelen boodschappen die inzicht geven in de bekommernissen van mensen. Tot slot gaat het soms verder dan het loutere afbeelden van muziek. Er zit ook muziek in de schilderkunst zelf.

Muzikale boodschappen

Op schilderijen die niet 'spreken' kan je met 'muziek' in je beeldtaal veel uitleggen: daar maken schilders gretig gebruik van. Samen musiceren laat bijvoorbeeld zien hoe mensen in de maat blijven en in harmonie kunnen leven. Bij de *Luitspeelster* van Gerard ter Borch II (p. 32) voel je meteen de aangename sfeer en de goede verstandhouding met de luisteraar. Maar wat zijn de plannen van de *Luitspeler* van Theodoor Rombouts (p. 34)? De man, verkleed in een kleurrijk kostuum, is zijn instrument aan het stemmen. Er liggen partituren of liedboeken klaar en op de tafel zie je nog andere accessoires die het leven vrolijker kunnen

Muziek is afhankelijk van tijd en uitvoering, terwijl een schilderij tijdloos is en 'vast staat'.

Gerard ter Borch II, *Luitspeelster*, z.d., 31 x 27 cm

maken, zoals een bierstoep, een pijp, een opgerold tabaksblad, een lont en een plankje om de tabak te versnijden.

Bij David Teniers II (p. 34) wordt er al niet meer gestemd, maar klinkt er muziek. Teniers heeft veel 'concertjes' geschilderd. Hij was zelf een goede muzikant. We mogen dan ook aannemen dat hij de instrumenten 'juist' heeft geschilderd. De man bespeelt de theorb: een luit, maar dan met langere bassnaren in een aanvullende schroevenkast. Hij volgt aandachtig de vrouw, die zich vooral concentreert op het musiceeren. Het samenspel tussen man en vrouw verwijst naar eenstemmigheid, en de keuze voor de blokfluit en de luit bezorgen het tafereel een duidelijke seksuele betekenis. De toekijkende vrouw geeft aan dat niets onopgemerkt blijft en dat je maar beter in de maat blijft.

Al deze motieven samen beschrijven geen werkelijke situatie: het is trouwens onwaarschijnlijk dat men in een kroeg de 'chique' theorb hoorde bespelen. Muziek kan verwijzen naar de vluchtigheid van het bestaan. Samen met andere accessoires, zoals een gedoofde kaars, maakt de schilder duidelijk dat mooie liedjes niet lang duren.

Gepiep

Mensen vergelijken graag de verschillende kunsten: schilderkunst en poëzie, schilderkunst en beeldhouwkunst... Zo is muziek afhankelijk van tijd en uitvoering, terwijl een schilderij tijdloos is en 'vast staat'. De

Theodoor Rombouts, *Luitspeler*, z.d., 114 x 99 cm

David Teniers II, *Duet (detail)*, z.d., 33,5 x 25 cm

argumenten die gebruikt worden in deze onderlinge rivaliteit of *paragone* maken duidelijk wat de kunsten proberen te bereiken en hoe ze dat doen, wat er anders is en wat hetzelfde.

Een schilder zoekt sfeer of contrast door bepaalde kleuren te kiezen, de muziek leent kleur van de schilder om de warmte of kilte van een geluid of klank te omschrijven. Een melodie loopt als een lijntje door de compositie, net zoals het potlood de tekening vorm geeft. En zo zijn er nog veel parallellen. Michel Seuphor (p. 33) tekent eindeloos lijntjes, steeds hetzelfde en toch altijd iets anders, alsof hij een viool bespeelt. Er zit ritme, een cadans in het tekenen. Soms onderbreekt hij een lijntje alsof hij een pauze inlast en de tekening op een uitvoering lijkt. Je ziet hem aan het werk, je ziet zijn houding en zijn hand als hij met viltstift de lijntjes trekt. Als je wat moeite doet, hoor je het gepiep.

Vermeer and Music: The Art of Love and Leisure

26 juni – 8 september 2013

Londen, The National Gallery, Sainsbury Wing Exhibition

35

GESPREK

Geert Van der Snickt kijkt zelden naar een schilderij. Hij kijkt er steevast door. Op zoek naar verkleurde pigmenten, verborgen penseelstreken en overschilderde composities. Met een scanner die werd ontwikkeld door de AXI²L-groep van de UA en de TU Delft, haalt hij meer uit schilderijen dan tot nu toe mogelijk was en dan kunstenaars prijsgaven.

In naam van de kunstgeschiedenis én de wetenschap.

ATOMEN KIJKEN

Interview door Lizet Klaassen en Wenke Mast
FOTO JESSE WILLEMS

IN EEN SCHILDERIJ

DR. GEERT VAN DER SNICKT OVER KUNST EN CHEMIE

Voor het beroep van Geert Van der Snickt bestaat nog geen Nederlands woord: als 'cultural heritage scientist' legt hij een brug tussen exacte wetenschappers, restauratoren en kunsthistorici. Geen overbodige luxe: 'Wetenschappers en restauratoren spreken een andere taal. Ze hebben een ander vakjargon, andere prioriteiten, andere verwachtingen. Zet een chemicus voor een schilderij en hij wil dingen doen waardoor een restaurator hem de deur wijst. Het is goed iemand te hebben die tussen die twee in staat. Restauratoren komen naar mij met vragen die ik voor chemici vertaal. Samen met hen bekijk ik of we die kunnen oplossen. De resultaten vertaal ik vervolgens opnieuw voor de restauratoren.'

'Wetenschappers en restauratoren spreken een andere taal.'

In deze scans uit het portret door Frans Hals is de verdeling van de elementen ijzer, lood, calcium en koper te zien. Vooral in de laatste twee zijn de contouren van een hoed te zien, die Hals op een bepaald ogenblik van het ontstaansproces wegwerkte.

Momenteel werkt u met een MA-XRF-scanner. Wat moeten we ons daarbij voorstellen?

‘De Macro X-Ray fluorescentiescanner stuurt een bundel x-stralen naar een schilderij. Vervolgens ontstaat een wisselwerking waardoor het schilderij stralen uitstuurt. Die vertellen welke chemische elementen er aanwezig zijn. In een pigment als vermiljoen zit bijvoorbeeld kwik, in azuriet zit koper. Als je die ontdekt, krijg je een idee van welke pigmenten de kunstenaar gebruikt heeft. Zo heb ik tijdens mijn doctoraatsonderzoek achterhaald met welke pigmenten Ensor werkte. Toen moest ik nog een draagbaar P-XRF-toestel – dat eruitziet als een haardroger – voor een schilderij plaatsen om metingen te doen op een beperkt aantal punten. Onze huidige scanner werkt nauwkeuriger en bestrijkt het hele oppervlak.’

Hoe gaat dat in zijn werk?

‘Eerst verdelen we het schilderij virtueel in kleine vakjes of pixels, zoals bij een foto. In elke pixel voert de scanner een meting uit. Bij een groot schilderij kan dat tot een miljoen metingen oplopen. Om een werk van 60 bij 60 centimeter te scannen hebben we 24 uur nodig. Daarna begint de dataverwerking. Het eindresultaat is een beeld dat de verdeling van chemische elementen toont. Per element dat je detecteert, krijg je een beeld waar dat element aanwezig is. Zo kan je een verfstreek met een bepaald pigment zien, ook onder het oppervlak van het schilderij. Of composities zichtbaar maken die later overschilderd zijn.’

U haalt dus ook dingen naar boven die een kunstenaar misschien wou verbergen.

‘We doen dat om te weten hoe een kunstwerk tot stand is gekomen en welke veranderingen later zijn aangebracht. Dat is interessant voor kunsthistorici en restauratoren. Soms gaat het om subtiele zaken. Zo hebben we op een werk van Rubens uit de collectie van het KMSKA een verftoets ontdekt met veel barium in. Dat werd in zijn tijd niet gebruikt in pigmenten. Het gaat dus om een latere toevoeging. Maar we hebben ook al complete overschilderingen ontdekt. Onze eerste scans

hebben we uitgevoerd op werken van Vincent Van Gogh. Die had de gewoonte om zijn doeken te recupereren. Hij schilderde iets, bij wijze van studie of zo, en gebruikte hetzelfde doek daarna opnieuw. Mogelijk omdat hij krap bij kas zat. Dankzij onze scanner hebben we zo'n voorstudie aan de oppervlakte kunnen brengen.'

Is de straling van het toestel niet gevaarlijk voor een schilderij?

'Alles hangt af van de intensiteit en de duur. Onze scanner beweegt ten opzichte van het schilderij waardoor elk punt een tiende van een seconde bestraald wordt. Kunsthistorici en restauratoren werken al jaren met radiografieën. Die techniek gebruikt dezelfde soort straling, maar wij bestralen het oppervlak veel korter.'

Focus op Ensor

Voor Van der Snickt aan zijn doctoraatsonderzoek over Ensors pigmenten begon, had hij al een diploma van restaurator. 'Al vanaf mijn eerste jaar aan de Academie van Antwerpen was ik geïnteresseerd in het onderzoek vóór een restauratie en Koen Janssens, mijn promotor aan de faculteit Wetenschappen en Chemie van de UA, zocht iemand die wou werken rond schilderijen. Ik ben begonnen met monsters van de Memlingpanelen (*Christus omringd door zingende en musicerende engelen*, WM) omdat de restauratoren nog met enkele vragen zaten. Tijdens mijn onderzoek in het restauratieatelier zag ik af en toe een Ensor passeren. Zo kwam ik tot de focus van mijn doctoraat.'

Waarom vond u Ensor zo interessant?

'De periode waarin hij actief was, is vanuit materiaaltechnisch oogpunt weinig bestudeerd. Bovendien was hij een invloedrijk kunstenaar en zijn er in ons land veel werken beschikbaar voor onderzoek, onder meer in de KMSKA-collectie. Ik had dus een groot corpus om te analyseren en onderling te vergelijken. Daar komt nog bij dat Ensor in een interessante periode leefde, met een sterke technische ontwikkeling. Door de vooruitgang in de chemische industrie ontstonden nieuwe verbindingen die tot nieuwe pigmenten leidden: cadmiumgeel, emeraldgroen... Er kwam een compleet nieuwe set pigmenten op de markt: zuiverder dan hun voorgangers, minder toxisch en vaak goedkoper.'

Ensor was dus ook vernieuwend in het materiaal dat hij gebruikte?

'Inderdaad, vooral omdat hij in een overgangperiode werkte. Aan het begin van zijn carrière werkte hij met de pigmenten die Rubens nog gebruikte. Rond 1885 schakelde hij over naar moderne pigmenten. Ongeveer gelijktijdig merk je een stilistische evolutie van impressionistisch-realistische kunstwerken naar de symbolische en groteske schilderijen waarin hij zijn geraamtes en maskers introduceert. Hij heeft fellere kleuren nodig en gebruikt daarvoor nieuwe pigmenten die intenser zijn qua kleur.'

'Aan restauratoren en conservatoren kan ik zeggen: "Houd de schilderijen vanaf de jaren 1860 in de gaten. Ze bevatten onstabiele pigmenten."'

**Maar na verloop van tijd
verkleuren die pigmenten. Ook
dat hebt u bestudeerd.**

‘Het voordeel van die oude pigmenten was dat ze door de eeuwen heen getest waren. Kunstenaars wisten welke goed waren en welke niet. Over die nieuwe pigmenten was er minder zekerheid. Zo heeft Ensor met chroomgeel gewerkt, een pigment dat na een tijd bruin wordt. Je merkt dat kunstenaars nadien overschakelen naar cadmiumgeel, waarvan ze geloofden dat het stabiel was. Vandaag blijkt dat ook niet helemaal waar.’

**Wat zijn daar nu de praktische
gevolgen van?**

‘Tijdens mijn onderzoek ontdekte ik wanneer de transitieperiode van oude naar nieuwe, minder stabiele, pigmenten zich voltrok: tussen 1860 en 1870. Aan restauratoren en conservatoren kan ik zeggen: “Houd de schilderijen vanaf de jaren 1860 in de gaten. Ze bevatten onstabiele pigmenten.” De verkleuringen vallen niet meteen op. Het is pas als restauratoren een werk van dichtbij bekijken en een kleine beschadiging opmerken dat ze zien dat oranjebruin eigenlijk geel was.’

**De schade kan je niet meer
ongedaan maken?**

‘Nee, maar je kan een werk dat gedegradeerd is beter beschermen. Je weet wat er gebeurt en waarom. Op basis daarvan kan je de omstandigheden optimaliseren en het degradatieproces afremmen of zelfs tot stilstand brengen. Soms kan je het zelfs voorkomen. Niet alle schilderijen waar cadmiumgeel in zit, zijn al gedegradeerd. Het proces is nog steeds gaande in depots en museumzalen.’

Verzoeknummers uit de VS

De MA-XRF-scanner is inmiddels populair bij musea in binnen- en buitenland. De lijst met werken die Van der Snickt en zijn collega's nog kunnen onderzoeken is eindeloos. Waar begin je? ‘We krijgen veel aanvragen en selecteren op basis van wat ons interesseert. Tot nu hebben we vooral aan aparte cases gewerkt. Langzaamaan evolueren we naar vergelijkende studies van het werk van een kunstenaar. Binnenkort gaan we naar het Getty Museum in Los Angeles om metingen te doen op schilderijen van Rembrandt waarvan we weten dat er iets onder zit. Net als Van Gogh recupereerde Rembrandt zijn doeken. Van daar reizen we door naar New York voor metingen in het MoMA en het Metropolitan Museum. Daarna willen we nog wat scannen in Chicago.’

**Tot slot: kan u eigenlijk nog
naar een schilderij kijken en het
gewoon mooi vinden?**

‘Nee.’ *(lacht)* ‘Dat is inderdaad mijn probleem. Ik bezoek dan ook nooit musea als ik op vakantie ben. Dat is jammer, maar ik heb er mij intussen bij neergelegd.’

41

UITVERKOREN

ZEENA GOHEL EN JAN BRUEGHEL

Opgetekend door Jozefien De Ceulaer

FOTO JACQUES SONCK

Met haar zes (bijna zeven) jaar is Zeena Gohel al een hele dame en een heuse kunst- en cultuurfan. Ze heeft er al verschillende museum-uitstapjes op zitten, onder meer in het MAS, de Koningin Fabiolazaal en het Museum Plantin-Moretus. Het Magritte Museum staat nog op het programma. Hoewel haar lievelingsmuseum het Museum voor Natuurwetenschappen in Brussel is – met de dinosauriërs – bewaart ze een van haar leukste museumherinneringen aan het KMSKA.

Net voor de sluiting bezocht ze er de tentoonstelling *Closing Time*. Ze was vooral gefascineerd door het vierluik met het rolschaatsende meisje van Jan Vanriet, waarin een meisje zich als een schaduw aftekent tegen een helgeel vlak en steeds verder naar de achtergrond verdwijnt. Een beweging die ze samen met haar mama nabootste bij het schilderij. 'Met de rolschaatsen aan. Het is zo dat we naar het museum gaan, op een ontspannen manier...' licht mama Nathalie Pauwels toe.

Zeena komt net van de teken- en schilderles die ze volgt op school, dat bewijst ook de gele hand waarmee ze zonet een schilderijtje maakte. Ze knutselt graag, niet alleen thuis samen met mama, maar ook in de kinderateliers van de Antwerpse musea. Hun huis is intussen zowat een klein museum. Naast knutselen heeft ze ook een passie voor dieren en de natuur.

Als natuurliefhebster kiest Zeena *Bloemen in een vaas* van Jan Brueghel I als favoriete kunstwerk uit de collectie van het KMSKA, nu in het Rockoxhuis. Waarom dit schilderij? Ze houdt van bloemen, met al hun geuren en hun kleuren, en van de speciale vormen. Haar voorkeur gaat uit naar rozen. 'In de zomer brengen we regelmatig een bezoekje aan de botanische tuin.' Dit werk spreekt haar aan omdat het erg realistisch is, al is Zeena ook een fan van surrealist René Magritte. In haar boekje *Het kleine Magritte museum*, van Inge Umans, bekijkt ze regelmatig zijn werk. Magritte vindt ze een grappige kunstenaar, het verrassende karakter van zijn werk maakt het leuk. 'Een keigrote appel in een huis, een grote rots in een huis of dan zo een keigrote roos in een huis': dat vindt Zeena gek en het brengt haar aan het lachen. Waar ze niet van houdt, zijn chaotische werken als de schilderijen van Alechinsky. Ook Permeke vindt ze maar niks.

Bij de heropening van het museum zal Zeena elf jaar zijn. Wat ze van het nieuwe museum verwacht? Dat is een moeilijke vraag, waarover ze lang moet nadenken. In een museum wil ze vooral graag mooie schilderijen zien en meedoen aan leuke ateliers en zoektochten voor kinderen. We reserveren voor haar alvast een plaats in onze jongerencrew Jongbloed!

WORDT U ONZE UITVERKORENE?

Het voorbije jaar waren het vooral buurtbewoners die in deze rubriek aan het woord kwamen. Nu gaan we ruimer. We nodigen iedereen uit ons te laten weten wat zijn of haar favoriete werk uit het KMSKA is. Mail of schrijf ons over uw passie voor kunst en uw band met het Koninklijk Museum, noem uw favoriete werk en vertel ons waarom u precies dat werk gekozen hebt. Wij reserveren met plezier plaats voor de leukste, ontroerendste of opmerkelijkste verhalen. ZAAL Z stuurt een reporter ter plaatse en de eigenzinnige lens van onze fotograaf Jacques Sonck vereeuwigt u en uw uitverkoren werk.

zaalz@kmska.be |

KMSKA – redactie ZAAL Z, Lange Kievitstraat 111-113 b100, 2018 Antwerpen

WAS GETEKEND

ZAAL Z biedt graag een forum aan jonge beloftevolle kunstenaars. Een jaar lang zijn zij te gast in ZAAL Z met hun werk.

Tinus Vermeersch (°1976 Kortrijk) woont en werkt in Rumbeke. Zijn ruige landschappen zijn met een beperkt kleurenpalet maar met een verbluffend metier geschilderd in temperaverf op papier.

Deze zomer kan u zijn werk zien in de groepstentoonstelling *ύλη*. Paul Vandenbroeck, wetenschappelijk medewerker collectieonderzoek van het KMSKA, is curator van deze expo, die loopt van 16 juni tot 13 oktober in het Roger Raveelmuseum in Machelen-Zulte. In de herfsteditie van ZAAL Z leest u een interview met de kunstenaar.

Zonder titel, 2012, tempera op geprepareerd papier,
56 x 78 cm, privécollectie, courtesy Hopstreet.

Kunst brengt nieuwe kunst voort. In deze rubriek laat ZAAL Z mensen uit diverse creatieve sectoren aan het woord. Ze vinden inspiratie in beeldende kunst, de kernactiviteit van het KMSKA. Brecht Vandenbroucke (°1986) bijt de spits af.

BOSCH

SCHILDERDE

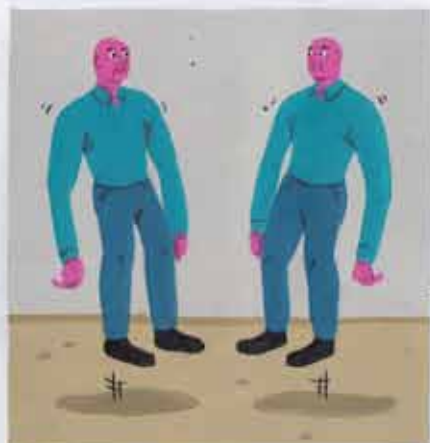
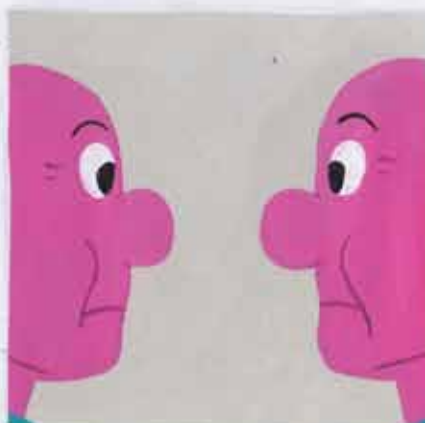
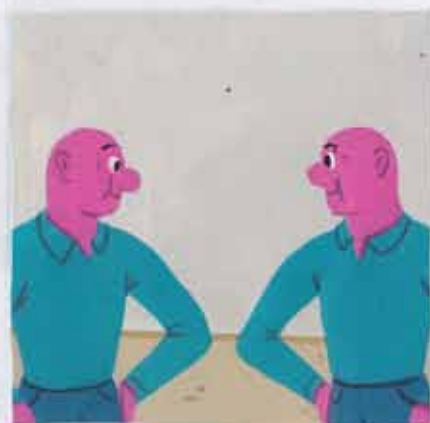
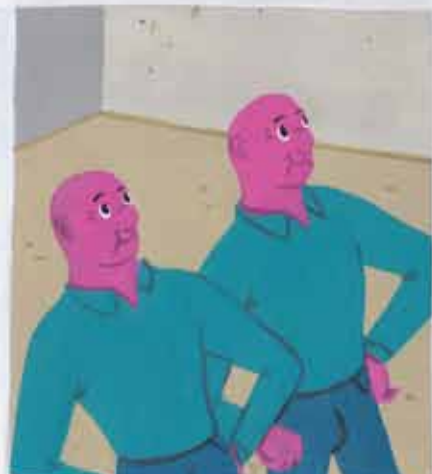
Interview door
Patrick De Rynck

OOK MANNEKES

Ik spreek met Brecht Vandenbroucke – geen stripauteur en geen illustrator: straks meer daarover – op een vrijdag rond het middaguur. Hij werkt een prent voor *The New York Times* af. ‘Gelukkig voor mijn deadline is er een uurverschil...’ Vandenbroucke publiceerde recent zijn eerste album, *White Cube*, werkt voor binnen- en buitenlandse media en voor de gereputeerde Britse uitgeverij Nobrow. Vorig jaar stond hij in de kijker op het stripfestival in Angoulême. Vandenbroucke denkt en mikt internationaal: ‘Het internet is zalig om mijn werk te verspreiden.’ In *White Cube* (de naam alleen al!) wemelt het van de visuele referenties. Een greep: Michelangelo, Caravaggio, Courbet, Manet, Seurat, Van Gogh, Picasso, Mondriaan, Munch, Magritte, Warhol, Lichtenstein, Gilbert & George, Hirst, Delvoye, Abramović, Shrigley. Maar ook *The Muppet Show* en *Quick & Flupke* treden op: ‘Bij mij clasht dat allemaal. Het gaat van zagezegde *high art* tot *lowbrow*. Mijn inspiratiebronnen zijn heel uiteenlopend. In *White Cube* heb ik vooral gewerkt met kunstenaars die ik interessant vind. Of een werk nu gemaakt is of vierhonderd jaar geleden, de kern blijft voor mij dezelfde: een kunstenaar wil iets overbrengen. Uiteindelijk is alle kunst gemaakt om te communiceren en een gedachte te visualiseren.’

‘Ik bezoek veel musea en exposities en probeer te volgen wat er leeft. Dat is zuurstof en inspiratie. Die komt op alle momenten en van alle kanten. Ik krijg volop nieuwe ideeën van dingen die al bestaan. Zo loop je niet verloren in je eigen gedachten en zie je andere mogelijkheden. Ik wil werken in het echt ervaren, ook hoe ze gepresenteerd worden, omdat ikzelf exposeer. Ik documenteer me ook grondig, bijvoorbeeld over de architecturale context waarin kunst wordt getoond. Die link met de werkelijkheid vind ik belangrijk: voor lezers is hierdoor de stap kleiner om het te geloven.’

‘De manier waarop we tegenwoordig met beelden omgaan is voor mij de kern. We worden erdoor overspoeld. Dingen in het echt zien wordt juist daardoor belangrijker. De impact is veel groter, merk ik bij mezelf. Ik word vaak verrast als ik beelden die ik van internet ken, in het echt zie en ik speel met dat gegeven in *White Cube*. Zelfs eigen tekeningen en schilderwerken die ik vergeten ben, verrassen me als ik ze terugzie: de grootte, de felheid, de korrel, de drager – ik schilder op hout, canvas, karton, papier –, het kader... Dat doet allemaal veel.’

‘Ik probeer de kunstwereld ook te relativiseren. Mijn hoofdpersonages zijn een soort beeldenstormers, al hebben ze soms veel, en zelfs te veel, respect. Mijn grappen over kunst en kunstenaars zijn altijd met liefde gemaakt. De kern van *White Cube* is dat het over twee werelden samen gaat: kunst en strips. Neem het schilderij *Narcissus* van Caravaggio. Omdat ik in m’n album werk met twee identieke hoofdpersonages, reflecteerde ik daarover en kon ik visueel spelen met de symmetrie... Het pointillisme van Seurat deed me aan pixels denken. Van ver maakt je brein een beeld en van dichtbij zie je hoe het geconstrueerd is: mooi, esthetisch, logisch ook. Ook Magritte en het surrealisme zijn dankbaar om visuele humor mee te maken. Magritte citeert zelf veel beelden.’

‘*White Cube* is een stripalbum, maar de strip is voor mij geen genre, eerder een medium, zoals film en schilderkunst. In die zin is het een kunstvorm. Al die opdelingen vind ik vreemd. Ik zie mezelf niet als strip-tekenaar of als illustrator. Ik ben een beeldend kunstenaar en tekenen is mijn basis. Alles is verwant met elkaar en ik zie vaak de grens niet: ik meng dingen juist graag. Of iets nu een cartoon is of een schilderij, in mijn hoofd loopt dat in elkaar over. Ik hoor al van in mijn schooltijd “dat ik maar mannekes teken en maar een illustrator ben”. Dan denk ik: Bosch en Permeke tekenden ook mannekes... Het is zo subjectief. Dat statement breng ik in dit boek graag.’

‘Ik begin *White Cube* met een vanitas-stilleven, maar met een modern trekje: er staat een computer bij en dus is het misschien niet zo’n stil leven... Ik ben me heel bewust van de tijd en wil zoveel mogelijk maken wat ik wil maken en zeggen wat ik wil zeggen, maar het leven is kort. Ik ben daar echt dagelijks mee bezig en het is frustrerend. *White Cube* is bijvoorbeeld helemaal met de hand geschilderd. Dat is tijdrovend en niet erg efficiënt. Zeker omdat ik ook een *horror vacui* heb. Maar ik wilde in lagen werken. Dat is een andere manier van denken, van beelden opbouwen. En grappen rond bestaande schilderkunst naschilderen is sowieso grappig. Ideeën komen ook van het tekenen zelf. Ik speel graag met de materie.’

‘Ik wil vooral mijn eigen weg gaan, los van etiketten en oude ideeën dat bepaalde media “minder” zouden zijn. De strip is jong en er kan nog zoveel gebeuren. Er gebeurt ook veel. In die zin leef ik in een gelukkige tijd. Je kunt maar goed werk proberen te maken en echt zijn, dan drijft het wel boven. Misschien ben ik daar naïef in, maar ik geloof in de lange termijn.’

De zalen van het KMSKA op het Zuid zijn geletterd, van A tot W.
ZAAL Z opent een nieuwe, papieren zaal.
 Reacties welkom op zaalz@kmska.be

ZAAL Z is een gratis uitgave van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) en verschijnt in maart, juni, september en december.

Jaargang 2 nummer 5

Verantwoordelijke uitgever

Dr. Paul Huvenne, Lange Kievitstraat
 111-113 bus 100, 2018 Antwerpen

Redactie

Jozefien De Ceulaer, Leen de Jong, Veerle De Meester, Patrick De Rynck, Vik Leyten, Wenke Mast, Nanny Schrijvers, Tineke Thielman, Véronique Van Passel, Marie-Gabrielle Verbergt

Coördinatie

Véronique Van Passel

Eindredactie

Patrick De Rynck

Werken mee aan dit nummer

Karin Borghouts is fotografe, **Bob Daems** is adviseur beeldende kunst bij de provincie Antwerpen, **Jozefien De Ceulaer** is stafmedewerker directoraat,

Leen de Jong is ere-conservator,

Rick de Leeuw is podiumkunstenaar,

Patrick De Rynck is freelancedirecteur,

Paul Huvenne is administrateur-generaal,

Lizet Klaassen is restaurateur,

Vik Leyten is hoofd Marketing,

Communicatie en Educatie, **Wenke Mast**

is medewerker Marketing, Communicatie

en Educatie, **Nanny Schrijvers** is

wetenschappelijk medewerker

Collectieonderzoek, **Dikkie Scipio** is

architecte, **Jacques Sonck** is fotograaf,

Herwig Todts is wetenschappelijk

medewerker Collectieonderzoek,

Stephan Vanfleteren is fotograaf,

Véronique Van Passel is medewerker

Marketing, Communicatie en Educatie,

Marie-Gabrielle Verbergt is lid van

Jongbloed!, **Tinus Vermeersch** is

kunstenaar, **Jesse Willems** is fotograaf

Foto's

Kunstwerken en voorwerpen waarbij geen herkomst vermeld is, maken deel uit van de collectie van het KMSKA.

Archief KMSKA: p. 3, 17, 18

Karin Borghouts: p. 17, 19-30

Maartje Elants: p. 5

Hugo Maertens, Lukas-Art in Flanders: wikkkel, p. 32-34, 36

Provincie Antwerpen: p. 13, 14, 16

Jacques Sonck: p. 42

Stedelijk Museum Amsterdam: p. 4

Marie-Cécile Thijs © Claus en Kaan: p. 17

Universiteit Antwerpen, Departement

Chemie, AXI²L onderzoeksgroep: p. 37

Brecht Vandenbroucke, Bries: p. 46, 49

Bart Van der Moeren: p. 47

Stephan Vanfleteren: p. 7

Tinus Vermeersch, courtesy Hopstreet:

p. 44-45

Jesse Willems: p. 9, 39

Op sommige beelden kunnen aanvullende auteursrechten gelden © SABAM Belgium.

Druk

Albe De Coker

Grafisch ontwerp

Linde Desmet en Marie Sledsens

Papier

Cover: Arctic Volume White

Binnenwerk: Arctic Volume

White Wikkkel: MC silk

Lettertypes

Din Schrift, Memphis

Oplage

4500 ex.

ISSN

ISSN 2294-0316

ZAAL Z wordt gedrukt met bio-inkt op papier afkomstig uit duurzame bosbouw in een CO²-neutrale drukkerij.

Niets van deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd auteursrechten op de illustraties te regelen volgens wettelijke bepalingen. Wie meent toch zekere rechten te doen gelden, kan zich tot de uitgever wenden.

Om opgenomen te worden in ons adressenbestand of om uw abonnement op te zeggen kunt u uw gegevens telefonisch doorgeven op T 32 (0)3 224 95 61 of via zaalz@kmska.be

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen is een instelling van de Vlaamse overheid en het enige Vlaamse museum met een wetenschappelijk statuut. De belangrijkste opdrachten van het KMSKA zijn het behoud, beheer en de verdere uitbouw van de collectie; de ontsluiting en de wetenschappelijke studie van de collectie; tentoonstellen van objecten en de uitbouw van een publiekswerking. Het KMSKA onderschrijft de statuten van ICOM, the International Council of Museums.

Een naakt vrouwenlichaam tekent zich in enkele geschetste golven af tegen een achtergrond die overheerst wordt door regelmatige verticale, schuine en diagonale vegen. Wouters maakte deze tekening in 1912. We herkennen het behangselpapier met diagonale groene bladmotieven dat de achtergrond vormt in tal van schilderijen die hij in zijn eerste huisje in Bosvoorde maakte. In veel schilderijen draagt Nel, zijn echtgenote, het gele amberen halssnoer dat ze ook nu niet heeft uitgedaan.

Rik Wouters. *Rustende vrouw*.
1912, 534 x 429 mm

Nel vertelt in haar memoires uit 1944 hoe ze als zestienjarig meisje de twintigjarige soldaat en academiestudent Rik Wouters verleidde. Riks vader, een deftige Mechelse meubelmaker, was niet opgezet met de relatie: hij noemde Nel "een meid uit de goot". Preuts was ze in geen geval. Er bestaan enkele tekeningen waar ze meer dan alleen maar wulps poseert. In deze aquarel zijn het de lange bruine kousen die het hem doen. Zou Rik, geïnspireerd door herinneringen aan de verleidelijke prostituees van een Félicien Rops, aan zijn jonge echtgenote hebben gevraagd om voor hem te poseren: "Bloot?", "Ja, maar hou je kousen aan. Tegen de rand graag, zodat je er bijna afvalt, en met je hand onder je achterste..."

Toch is het ook mogelijk dat de bruine kousen achteraf aan de voorstelling zijn toegevoegd. De benen van Nel lijken immers onder de naar achteren geschoven lakens te zitten. We zouden dan niet eens kunnen zien of ze wel kousen aan heeft. En die kousen verhogen, net zoals de opvallende roze vlek op de rechterborst van Nel, niet alleen de verleidelijkheid van de vrouw. Ze spelen ook zeer doeltreffend een rol in een orkestratie van groen, blauw, wat rood, de lichaamskleur en zwart.

Herwig Todts

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) is vanwege renovatiewerkzaamheden tot eind 2017 gesloten. U vindt onze collectie ondertussen op verschillende locaties in en rond Antwerpen.

**Life doesn't imitate art,
it imitates bad television.**

Woody Allen